

TURIZMUSORIENTÁLT TERMÉSZETVÉDELMI FEJLESZTÉSEK BUDAPESTI MINTATERÜLETEKEN

TENK ANDRÁS

TOURISM ORIENTED NATURE PROTECTION PROJECTS
IN BUDAPEST MODEL AREAS

Abstract

It is not a widely known fact that there are several protected natural areas and assets in Budapest. A considerable part of these areas and sites are of national interest and are managed by the Duna–Ipoly National Park Directorate. Sites of local interest are managed by the Municipality of Budapest. The management, maintenance and protection of these natural areas and assets have been a serious problem in the past few years, as the resources of both the National Park Directorate and the Municipality have decreased considerably. Furthermore, serious local conflicts of land use have been generated by natural areas, as these often block local development projects. However, the conservation of these areas is becoming more important owing to considerations of city planning, environmental management and human ecology. Since it has been more and more difficult to find the resources for the maintenance of protected areas due to the diminishing central budget, other revenues are needed. Beside income from tenders, money can be raised from tourism on the protected areas. Two sites can be looked at as models for such utilization of natural areas: one is the Szemlő-hegyi Cave managed by the Duna–Ipoly National Park Directorate and the other is the Újpest Sea-buckthorn Natural Conservation Area, which is managed cooperatively by non-profit organizations and the local government.

Keywords: conservation, urban development, tourism, environmental management, best practice, Budapest

Bevezetés

Budapest területén jelenleg 30 fővárosi védettségű és 9 országos jelentőségű természeti terület és jó néhány *ex lege* védett láp található. Emellett több természeti emlék is gazdagítja a védett értékek tárházát. Ezeknek a területeknek a kezelése és fenntartása a helyi (jelen esetben Budapest Főváros Önkormányzata és a működési területével érintett Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság) költségvetését terheli. Mivel a természetvédelmi kezelés és fenntartás nem tartozik az önkormányzatok kiemelt feladatai közé, ezért nagy kérdés a döntéshozók, a szakembereknek és a költségvetési szervek érintettjei számára, hogy vajon érdemes-e közpénzből fenntartani természetvédelmi területeket egy világáros közepén? Megéri-e pénzt, időt és energiát fordítani olykor alig pár hektáros, speciális kezelési igényű területek fenntartására, nem ingatlancélú hasznosítására?

A közpénzek felhasználásáról döntő politikusok szerint drága a fenntartás, sokkal fontosabb problémák és megoldandó feladatok is vannak a fővárosban és egy-egy ilyen területet másként – pl. ingatlanfejlesztési célú értékesítéssel, közparkként – is lehetne hasznosítani. A természetvédők ugyanakkor az élővilág megóvása és a fenntartható települési környezet védelme mellett kardoskodnak. A közvetlenül érintett lakosság elsősorban pihenni, kikapcsolódni, piknikezni szeretne egy-egy területen és nem érdekli, hogy védett-e vagy sem, csak legyen a közelben valamilyen zöldterület. Végül nem hagyhatjuk ki az oktatási-nevelési szakemberek táborát sem, amely szerint a környezettudatos viselkedés elsajátításának egyik alapja lehet egy-egy védett érték megismerése, megóvása és figyelemmel kísérése, amit legjobb kisgyermekkorban elkezdni.

Írásomban az eddigi tapasztalataim, vizsgálataim és elemzéseim alapján azt kívánom alátámasztani, hogy érdemes megtartani egy-egy kisebb kiterjedésű védett területet is, mert hosszú távon akár gazdasági hasznot is hozhat, illetve adott esetben a fenntartás nem az önkormányzatok költségvetését terheli. A védett területek közvetlen hasznosítására a legjobb példa a turisztikai hasznosítás. Emellett több külső forrás bevonásával (pl. pályázatok, önkéntes munka stb.) is fent lehet tartani védett területeket. Mindezek a lehetőségek nem csak a mindenki által jól ismert ökoturisztikai attrakcióként számon tartott helyeken, mint például az európai hírű nemzeti parkok (Hortobágy), ismert arborétumok (Vácrátót, Szarvas) esetében lehetségesek, hanem Budapesten is értelmezhetők. Ennek bizonyítását két védett terület példáján keresztül mutatom be. Az egyik a helyi jelentőségű természetvédelmi területek közé tartozó Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Terület, a másik az országos jelentőségű védett természeti területek közé sorolható és „ex lege” védelem alatt álló Szemlő-hegyi-barlang.

A biodiverzitás és a földtani értékek közgazdasági értéke

A védett területek értékeit nem csak az ott lévő védettséget élvező fajok eszmei értéke alapján lehet számon tartani, hanem például gazdasági mutatók alapján is fel lehet állítani egy értékelési szempontrendszert annak függvényében, hogy adott esetben milyen értékelésre van szükség, illetve milyen értékelést részesítünk előnyben. A gazdasági értékelés például az egyéneknek az értékelt tárgyra vonatkozó – negatív vagy pozitív – preferenciáit tükrözi. Ennek értelmében a biodiverzitás (biológiai sokféleség) gazdasági értéke lehet alacsony, amennyiben annak megőrzését (conservation biology) nem részesítik előnyben. A preferenciák többnyire a biológiai és földtani erőforrások valós használatával kapcsolatos tevékenységekre vonatkoznak, mint például az ökoturizmus, állatkertek, botanikus kertek, kiállítások, bemutatók, filmek megtekintése stb.. Emellett a biológiai sokféleség jelentős információ, továbbá hatalmas erőforrás is egyben, amely a mezőgazdaság és orvostudomány alapjait jelenti még napjainkban is. Ebből következően a biodiverzitás gazdasági értéke igen széleskörű lehet és áthatja a társadalom teljes gazdasági tevékenységét (CSANÁDY A.–KOVÁCS E. 2003).

Fontos megemlíteni, hogy a természeti értékek megőrzését célzó összes döntés anyagi ráfordítással jár, amelynek van költségviselője (pl. önkormányzat, állami szerv stb.). Ezért lényeges, hogy a megőrzés előnyei, azaz a természetvédelem ráfordításaiból keletkező közvetlen és közvetett haszon összehasonlítható legyen a ráfordított költségekkel (CSANÁDY A.–KOVÁCS E. 2003).

A fentiek miatt a környezetgazdálkodás szempontrendszerei alapján a főváros területén lévő természetvédelmi területek nemcsak mint fenntartást igénylő költséghelyek tárgyalandók, hanem potenciális természeti erőforrásként is értelmezhetők. Természeti erőforrásokon azok a természeti (földrajzi) adottságok értendők, amelyeket az ember (a társadalom) a termelés adott fejlettségi szintjén sajátos tulajdonságaiknál fogva anyagi szükségleteinek kielégítésére hasznosít (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001). A biodiverzitás, illetve a természeti értékek közgazdasági értelmezése során beszélhetünk közvetlen és közvetett gazdasági hasznonról is. A közvetlen használati értéknek (direct value) az alapját a felhasználás szempontjából fontos kémiai és fizikai jellemzők képviselik. Ilyen közvetlen haszon lehet például az élelem, a termékek, vagy a gyógyszerek, míg a közvetett gazdasági előnyök inkább az infrastruktúrához hasonlóak, mint például a fotoszintézis, a légköri gázok összetételének szabályozása, az éghajlat és a víz körforgásának biztosítása, a talajképződés és megőrzése, vagy a növényvédelem (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001).

A közvetett használati érték (indirect value) alapja az élelmiszerláncban betöltött szerep, a napenergia-megkötési képesség, az ökoszisztéma folyamataiban játszott szerep stb. A köz-

vetett értékek közé sorolható az ún. nem fogyasztói használati érték kategória is. Erre a legegyszerűbb példa a termesztett növényeket megporzó rovarok haszna. Nem lehet megmondani egy poszméh konkrét értékét, de az életműködése révén már kimutatható közvetett hasznát, amelynek eredője gazdasági mutatókkal kifejezhető. A növénytársulások jelentős szerepet játszanak a helyi, regionális és globális éghajlati viszonyok alakításában. Helyi szinten például a fák árnyat adnak, vizet párologtatnak, ami helyileg enyhíti az egyre gyakoribbá váló szélsőséges éghajlati jelenségeket (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001). Ezért kiemelt jelentősége van a fás élőhelyeknek a sűrűn beépített városrészekben, mint pl. a Károlyi kertnek az V., a Népligetnek a XIII., vagy a védett Ferenc-hegynek a II. kerületben.

Egy faj potenciális értéke azt jelenti, hogy valamikor a jövőben gazdasági hasznat termel az emberi társadalom számára. Ennek azért van jelentősége, mert a társadalom igényeinek változásával lépést kell tartania az igények kielégítési módjának is. A megoldást gyakran a még nem hasznosított állat- és növényfajok jelentik (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001). Erre jó példa az Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Terület névadó növénye, a homoktövis (*Hippophaë rhamnoides*). A ma már fővárosi védettséget élvező terület gazdasági szempontból is értelmezhető „terméke” a homoktövis, így – bár ha nem is közvetlen természetből is – ebben az esetben közvetlenül is értelmezhető a gazdasági haszon. A homoktövis hatóanyaga növeli szervezetünk saját védekezésének hatékonyságát, továbbá eredményesen használható egyes bőrbetegségek kezelésére is (www.hazipatika.com). Láthatjuk, hogy ennek a védett homokpusztai cserjének, amelynek eszmei értéke 10000 Ft, komoly gyógyászati értéke is van. Ezzel párhuzamba állítható a páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*), amelynek csak néhány elszigetelt vadon élő populációja ismert Kínából. Ellenben a leveléből készült gyógyszer gyártása révén az elmúlt 20 évben évi 500 millió USD haszon keletkezett (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001).

A fajok közvetlen hasznossága mellett számba lehet venni azok tudományos értékét is (scientific value), amit az adott élő szervezetek, földtani képződmények a tudományos kutatások számára képviselnek. A tudományos értékek mellett ki lehet emelni a természeti területek oktatásban betöltött jelentős szerepét is. A természettel kapcsolatos ismeretek ugyanis egyre jobban beépülnek az iskolai tananyagokba is. A tudományos kutatási tevékenységek gazdasági hasznát hajtják a kutatóhelyek közvetlen környezetének, de igazi hasznuk abban rejlik, hogy képesek növelni az emberi tudást, segítik az oktatást és gazdagítják az emberiség tapasztalatait. Egy adott település területén található természeti értékek közelségük miatt nagyon fontos szerepet játszhatnak a környezeti nevelés, szemléletformálás terén (BORA GY.–KOROMPAI A. 2001). Erre a legjobb példa a Fővárosi Állat és Növénykert, ahol a látogatók közvetlenül megismerkedhetnek az állatvilág értékeivel. A Sas-hegy is megfelelő terep a környezeti nevelésre, mivel külön programok várják az érdeklődőket (pl. „Terepnap a Sas-hegyen óvodásoknak”, vagy „Kisállat-bemutató a Sas-hegyen” – www.sas-hegy.hu). Nem is beszélve arról, hogy komoly médiaszereppel bírnak a különféle természetfilmek, kiadványok, amelyek sok embernek jelentenek megélhetési és komoly kereskedelmi piaca is van ezeknek a termékeknek (Discovery Channel, National Geographic, David Attenborough, Bear Grylls stb.) Vagy megemlíthetjük a 2007-ben megjelent „Nagyvárosi vadon” című magyar természetfilmet is, amely egy fővárosi bérház életközösségét mutatja be (www.port.hu). A biodiverzitás fontossága és megőrzésének elképzelése, illetve jó értelemben vett hasznosítása előkerül Budapest településfejlesztési koncepcióiban is: a Városi Fenntarthatóság és Budapest Városfejlesztési Koncepciója (2004), Budapest Közlekedési Rendszerének Fejlesztési Terve (2008), Budapest városfejlesztési koncepciója (2011) vagy a Budapest Turizmus Stratégia (2012). Ezek a koncepciók, tervek elősegítik a fenntartható város megvalósulását, illetve Budapest fejlesztését a „slow city”, azaz az élhető városok közösségének irányába. (www.tudatoslet.hu)

Kapcsolatok a turizmus, a természetvédelem és területfejlesztés között Budapesten

A természetvédelmi területek közvetett gazdasági hasznosításának leginkább kézzelfogható példája a rekreáció és az ökoturizmus. A természet nem fogyasztói jellegű használata közé tartoznak az olyan szabadidős tevékenységek, mint például a természetjárás, a fényképezés, a madármegfigyelés stb. Egyes területeken kimutatták, hogy a helyi jövedelmek és a munkahelyek zöme a rekreációs tevékenységeknek és a táj szépségének köszönhető, ami új vállalkozásokat, látogatókat és letelepülő nyugdíjasokat vonzott az adott térségbe (BORA Gy. – KOROMPAI A. 2001, STANDOVÁR T. – PRIMACK, R. 2001). Napjainkban egyre fontosabbá válik a tiszta, természetes vagy legalábbis természetközeli környezet, nagyon sokan szeretnének ilyen helyen élni és szabadidejüket ilyen helyen eltölteni (LUKÁCS A. et al. 2003). Ahhoz, hogy a védett természeti területek vagy a természetközeli állapotú területek megmaradjanak, az érintettek többoldalú kölcsönös megelégedésére van szükség (*1. táblázat*). Ezt a kölcsönös megismerést legjobban a turizmus biztosíthatja (DOMBAY I. 2008).

1. táblázat – Table 1

Ökoturisztikai célok és a célok megvalósulását elősegítő tényezők
Major aims and facilitating factors of ecotourism

Célok	A célok megvalósulásának változói
Helyi szociális és gazdasági előnyök biztosítása	Fokozódó foglalkoztatottság Idegenforgalmi bevételek helyi elosztása Javuló helyi infrastruktúra Társadalmi juttatások javuló hozzáférhetősége Javuló interkulturális kapcsolatok
Környezetvédelmi, oktatási szolgáltatások biztosítása	Passzív és aktív tanulás oktató szolgáltatások útján a védett területen, ökoturisztikai helyszínen Helyi közösségek, szervezetek, iskolák bevonása és részvétele a környezeti nevelésben, oktatásban, oktatási programokba A látogatók növekvő környezettudatossága, fogékonyabbá válása a természeti szépségek iránt
A természetes környezettel rendelkező területek megóvása	Az idegenforgalomból származó bevétel hozzájárul a természetes környezet fenntartásához, megmaradásához és menedzseléséhez A látogatók részéről a későbbiekben keletkező adományok, vagy aktív részvétel a terület védelmében
Jó minőségű turisztikai élmény megszerzése	A keletkező szociális és gazdasági előnyök révén az érintett természetes környezetet is megóvják, fejlesztik
Fokozott devizabevétel	A külföldi turistáktól származó bevételek növelik a nemzetgazdaság bevételeit is
A helyiek aktív közreműködésének segítése	A természettel kapcsolatos pozitív élmények hatására mind a turisták, mind a helyi lakosok támogatják a természeti értékek megóvását

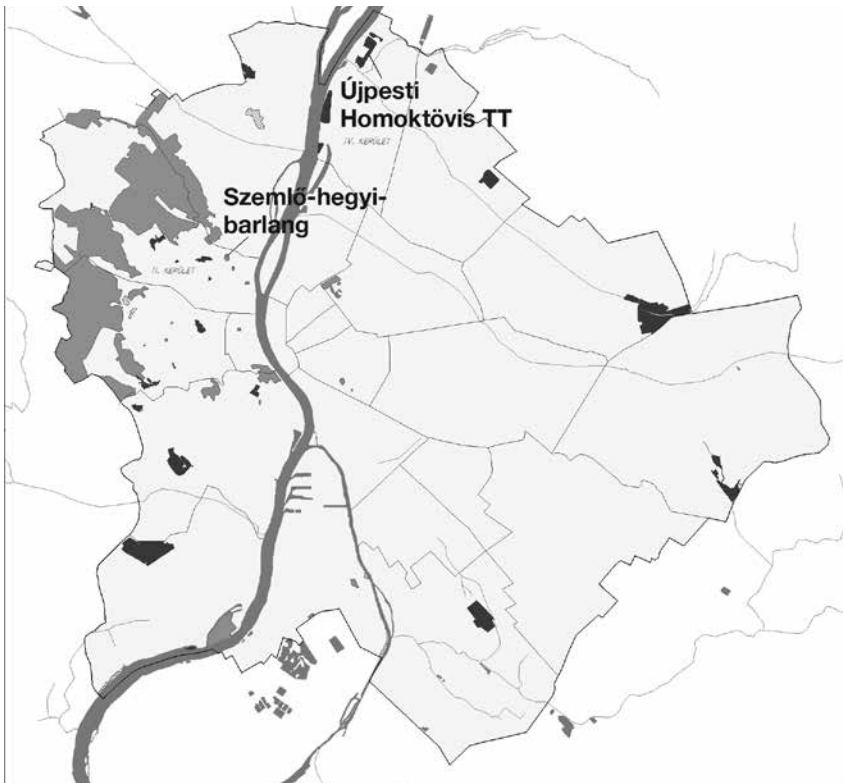
Forrás: DOMBAY I. et. al. 2008. nyomán módosítva

Source: based on DOMBAY I. et. al. 2008 with own modifications

A városi zöldterületek megmaradását hazánkban is elősegítené a közösségi tervezési mechanizmus bevonása a területeket érintő döntéshozatali folyamatokba. A jövőben nem építhetünk és nem tervezhetünk olyan településeket, ahol a döntési folyamatokba nem vonják be a helyi közösséget, illetve az őket képviselő nonprofit és civil szervezeteket. Már csak azért is szükséges a nonprofit szervezetekkel együttműködni, mert ezek közül több is részt vesz a településtervezési folyamatokban, együttműködésekben (LEO T. 1995).

A civil szervezetek sokkal jobban beágyazottak a helyi szintű folyamatokba és szakmai fórumokba. Emellett egy-egy adott projekt, feladat, vagy cél megvalósítása érdekében képesek összefogni a helyi önkormányzatokat, a gazdasági élet szereplőit és más nonprofit szervezeteket is (HUSZTI Zs. – TENK A. 2010).

A fentiek alátámasztására igen jó példa a Budapest Főváros Önkormányzata kezelésében lévő Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Terület és a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINPI) kezelésében lévő Szemlő-hegyi-barlang (1. ábra). Egy jól átgondolt fejlesztéspolitikával mindkét területen sikerült egy aktív látogatottságú célterületet kialakítani úgy, hogy eközben megőrizték a természeti értékeket. A két védett terület elsősorban tudományos, ökoturisztikai és egészségturisztikai, továbbá jelentős oktatási értéket képvisel. A sikeresnek mondható fejlesztések mögött Budapest Főváros Önkormányzata és az Újpesti Önkormányzat, a Magyar Madártani Egyesület és a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság együttműködése áll, ami valóban követendő példa az együttműködésre, mivel ritkán tapasztalható ilyen a főváros területén.

1. ábra A vizsgált területek elhelyezkedése Budapesten (forrás: saját szerkesztés)
Figure 1 The examined natural areas in Budapest (own work)

Fejlesztések és best practice az Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Területen

A terület az ún. „Rákosok” egyik utolsó maradványterülete. A homokpusztai élőhely az egyetlen természetes hazai előfordulása a homoktövisnek, amely az 1974-ben általom alá helyezett természetvédelmi terület névadója is egyben (BOGNÁR A. 2005).

Az ember a természeti erőforrások használata során azokkal extenzív vagy intenzív módon gazdálkodik, azokat hasznosítja. Ahhoz, hogy egyes élőlények megmaradjanak, az élőhelyüket, pontosabban a fennmaradási helyüket valamilyen mértékben kezelni szükséges. Az élőhelyek megőrzéséhez nem csak a biogén szervezetek megóvása tartozik, hanem az élőlények fennmaradásának szempontjából alapvető fontosságú élettelen természeti tényezők fenntartása is szükséges (KOZÁK L. 2012). Ezért a homoktövis megvédése, kvázi génbankként történő konzerválása nem lehetne megoldható a termőhelyének megóvása nélkül. Első lépésként jogi értelemben ez már megvalósult a terület védettségét kimondó határozattal, de a gyakorlati védelem nélkül mit sem érne. Szükséges a terület közvetlen megóvása és kezelése is, illetve a környék megismertetése a nagyközönséggel. Kétségtelen, hogy ehhez erőforrásokra van szükség.

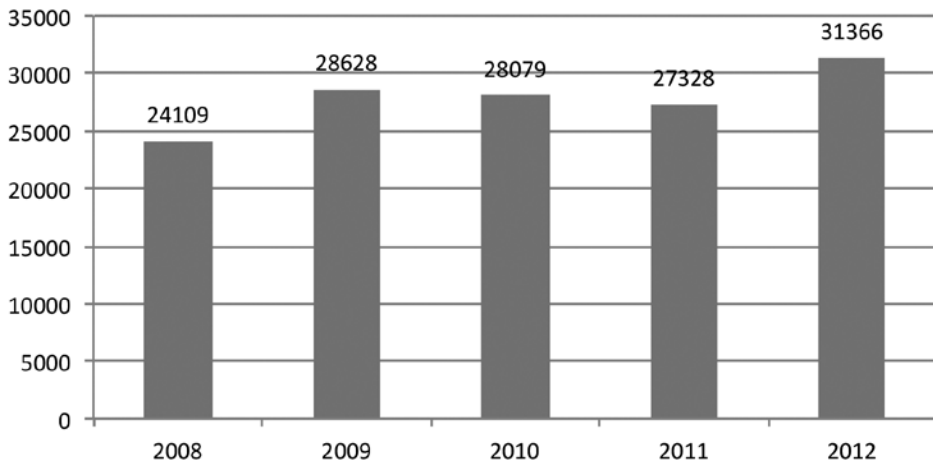
A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Budapesti Helyi Csoportja a Fővárosi Önkormányzat Környezetvédelmi Alap pályázatának segítségével tanösvényt létesített az Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Területen. Az átadásra 2011. június 3-án került sor a média és az illetékes szervezetek, önkormányzatok részvételével. Az öt táblából álló tanösvény bemutatja a terület élővilágát és azt a munkát, amelyet a Madártani Egyesület csoportjának tagjai végeztek ott a megelőző öt évben (ÁDÁM T. 2011).

A turisztikai attrakció, illetve vonzerő a fogadóterületre jellemző olyan természeti vagy kulturális erőforrás, melynek megismerése miatt a látogatók célirányosan felkeresik a területet. Azonban egy természeti vagy kulturális erőforrás nem tekinthető automatikusan turisztikai attrakciónak. Ezek az erőforrások inkább potenciális vonzerőnek tekinthetők egészen addig, amíg az attrakcióvá válás feltételei teljeskörűen nem teljesülnek (DÁVID L. [szerk.] 2007). Ezért az Újpesti Homoktövis TT teljes körű turisztikai hasznosítása – azaz attrakcióvá válása – még várat magára. Jelenleg a terület természetvédelmi célú rehabilitációja a legfontosabb, de a Szemlő-hegyi-barlang már több évtizede az öko- és egészségturizmus egyik fő célterülete hazánkban.

Egészségturizmus és barlangterápia a Szemlő-hegyi barlangban

A Szemlő-hegyi-barlang felszínét 1957-ben nyilvánították országos jelentőségű védett természeti értéké. A védelem elsődleges oka az alatta lévő barlang megóvása volt. Emellett turisztikai jelentősége is van a területnek, továbbá emlékhelyként is funkcionál, mivel itt található a barlangkutatók emlékkertje. A kertben azoknak a barlangászoknak állítottak emléket, akik kutatásaik során veszítették életüket (BOGNÁR A. 2005).

A barlang legnagyobb turisztikai jelentősége az egészségturizmusban, ezen belül a barlangterápiában rejlik. Ezt a látogatószám növekedése is bizonyítja (2. ábra). A barlangterápia klímakezelése hasonlatos a magashegyi szanatóriumi kezelésekhez. A barlang levegője ugyanis teljesen szennyezés- és allergénmentes. Állandó hőmérséklete 12-13 C° fok közötti. Ez a hőmérséklet nem kedvez a baktériumok és a vírusok szaporodásának. A barlang állandó relatív páratartalma 95% körül van. Ez tartalmazza a sziklákból kioldott természetes ásványi sókat, amelyek alapján összetétele lényegében a Salvus víznek felel meg (www.janoskorhaz.hu). Figyelembe véve a barlangok iránti fokozódó érdeklődést és a bennük rejlő turisztikai lehetőségeket, több fejlesztés is megvalósult az érintett barlang területén.

2. ábra A Szemlő-hegyi-barlang látogatottsága (fő/év)
 Forrás: www.dinpi.hu adatai alapján saját szerkesztés
 Figure 2 Number of visitors in Szemlő-hegyi Cave
 Source: Own work based on data from www.dinpi.hu

A Szemlő-hegyi-barlang turisztikai fejlesztése

2002–2003-ban a DINPI elvégeztette a már kiépített szakasz rekonstrukcióját, aminek köszönhetően a barlang kerekesszékesekkel is látogatható. A Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság a Szlovák Köztársaság Természetvédelmi Hivatalával (Štatna ochrana prírody Slovenskej Republiky) együttműködve szeretné a határ menti területek védett barlangjainak értékeit a lehető legmagasabb színvonalon bemutatni a látogatóknak. Ezt szolgálja az érintett területek infrastrukturális és turisztikai-marketing fejlesztése is. Ennek a közös fejlesztési elképzeléseknek a részeként a Szemlő-hegyi-barlang fogadóépületének és parkjának felújításához az Európai Unió határon átnyúló együttműködések támogató programja biztosított anyagi forrást. A Szemlő-hegyi-barlang fogadóépülete az 1980-as évek elején épült, s napjainkra elavult. 2010–2011-ben a projekt keretében egy több mint 130 millió forintos, részben európai uniós támogatásból megújult a fogadóépület közönségforgalmi része és a barlang tetején lévő park. A megváltozott környezetben földtani bemutató központ és Magyarországon egyedülálló interaktív barlangtani kiállítás is létrejött. 2010–2011-ben a DINPI saját beruházási keretéből felújította a fogadóépület barlangterápia, illetve a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat által használt részeit is (www.aktivpihenes.hu).

A látogatóközpont egyik különlegessége, hogy minden korosztálynak kínál érdekes programlehetőségeket. A program részeként tudományos igénnyel megírt, de a tudományos-ismeretterjesztés magas fokú elvárásainak is megfelelő összefoglaló tanulmány született „Barlangok turisztikai célú hasznosítása a szlovák-magyar határ menti övezetben” címmel. A turisztikai fejlesztés keretében több új irányjelző táblát és óriásplakátot is kihelyeztek. Fontos megemlíteni, hogy a projekt megvalósításával, a szolgáltatások körének bővítésével olyan vonzó turisztikai célpont jött létre a fővárosban, amely csökkentheti a látogatottság szezonálisitását. A Magyarországon is egyedülálló interaktív barlangtani kiállítás létrehozásával az intézmény diákcsoportoknak kíván komplex programot biztosítani, ahol vetítések, kiállítások és barlangtúrák segítségével kaphatnak átfogó képet a barlangokról az érdeklődők.

A beruházás legfontosabb eredményei az alábbiak: interaktív barlangtani kiállítás, új vetítőterem barlangokat bemutató filmekkel, új fogadóépület, energiatakarékosabb világítótestek, új látványelemek. A programlehetőségek gazdag tárházával és a fenti fejlesztésekkel a Szemlő-hegyi barlang a fővárosi családok és a Budapestre látogató külföldi turisták számára is vonzó célponttá válhat (www.aktivpihenes.hu). „Az év ökoturisztikai létesítménye” című pályázaton a Szemlő-hegyi barlang 2011-ben második helyezést ért el.

A Turizmus Világnapja alkalmából látogatócsalagot volt az a különleges kedvezmény, amellyel 2012-ben várta a látogatókat a Szemlő-hegyi barlang. 2011. október 23-án volt pontosan 25 éve, hogy megnyitotta a barlang a kapuit a nagyközönség számára. Ezen a napon, a 25 évvel ezelőtti belépőjeggyel, azaz 30 Ft-ért lehetett megtekinteni a barlangot (www.dinpi.hu).

A DINPI 2012-es jelentése alapján 31 366 fő látogatója volt a Szemlő-hegyi barlangnak, s a látogatók belépőjegyeiből közel 18,6 millió forintos bevétele volt az intézménynek. Ez örvendetes hír, lévén önfenntartóvá teszi a barlang infrastruktúráját, kitermeli az alkalmazottak bértömegét és fejlesztésekre is jut belőle. A belépőjegyekből származó bevételek mellett a pályázati forrásokból elnyert támogatási összegek is jelentős anyagi forrásokat jelentett a területnek. A regionális együttműködés keretében további ökoturisztikai fejlesztési elképzelések valósulhatnak meg, jelen esetben a szlovák–magyar kapcsolatok keretében.

A nemzeti parkok, önkormányzatok lehetséges szerepe az ökoturizmusban és a természetvédelemben

A védett és természetközeli területek fennmaradásában és fenntartásában fontos szerepe lehet a turizmusnak és azon belül az ökoturizmusnak, amelynek jelentősége egyre inkább felértékelődik a nemzeti parkok munkájában. A nemzeti parkok tevékenysége mellett szól, hogy az ökoturizmus feltételrendszerét – infrastruktúra, emberi erőforrás, üzemeltetés stb. – maximálisan képesek biztosítani. Továbbá a jogi szabályozás lehetővé teszi, hogy az ökoturizmus a nemzeti igazgatóságok által kezelt területeken megfelelő természetvédelmi, jogi, gazdasági keretek között, rendszeres felügyelet mellett történjen (www.termeszetvedelem.hu). Ebben kiemelt szerepe kell, hogy legyen a marketingnek és a reklámnak. Például a Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságnak fel kellene hívnia a figyelmet arra a tényre, hogy amikor a látogatók felkeresik valamelyik barlangot vagy egyéb országos jelentőségű védett területet, akkor tulajdonképpen a nemzeti park területét látogatják meg (MICHALKÓ G. 2007).

Az önkormányzatok esetében ezek a feltételek és lehetőségek már nehezebben biztosíthatók, de társadalmi szervezetek, oktatási intézmények bevonásával és a pályázati források igénybevételevel hasonló színvonalon tudnának gondoskodni a védett területeikről, még akkor is, ha ez nem is kötelező önkormányzati feladat. Továbbá bármelyik települési, kerületi önkormányzatnak jó imázst teremthet egy-egy szépen gondozott, óvott védett terület, amelyet az önkormányzat nonprofit szervezetekkel, iskolákkal karöltve tart fent akár együttműködésben a működési területével érintett nemzeti park igazgatósággal.

Összefoglalás

Helyenként komoly ellentét feszül a településfejlesztésben érdekelt önkormányzatok és természetvédelem között. Kevés a forrás, nem tartozik a prioritások közé a feladat, több fővárosi kerületi önkormányzat mégis „elnyert” vagy megörökölt a területén jó néhány

védett természeti területet. A turizmus és a természetvédelem között szintén fennállhat érdekellentét, ugyanis a turisztikai célú fejlesztések hosszú távon akár komoly veszélyt jelenthetnek egy védett természeti terület fennmaradására, a védett értékek háborítatlanságára. A védett területek – bármennyire is fontosak a fenntartható és élhető város kialakításának szempontjából –, sokszor inkább gondot jelentenek a tulajdonos önkormányzatoknak. Amennyiben sikerül megteremteni egy védett terület költségghatékony fenntartását, akkor az garanciát jelenthet a terület fennmaradására és még bevételt is termelhet a tulajdonosnak, illetve a kezelőnek. Ilyen bevétellel járó hasznosítási lehetőséget rejt magában a turizmus.

Budapest területe jó példa a védett területek profittermelő hasznosítására, hiszen több olyan védett természeti terület is van, amelynek a fenntartása nem csak költséggel jár a tulajdonos, illetve a kezelő számára, hanem bevételt is produkál. A területnek azonban megfelelő adottságokkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy látogatók ezreit tudja majdán magához csalogatni. Továbbá a megfelelő turisztikai fejlesztések és a jól célzott marketing, illetve reklám is szükségesek egy turisztikailag sikeres védett természeti terület fenntartásához. Az egyik ilyen sikeres ökoturisztikai példa a Szemlő-hegyi barlang, amelynek nem csak a természeti látnivalói vonzanak évente több tízezer látogatót, hanem az egészségturizmusban is jelentős szerepe van. Az Újpesti Homoktövis Természetvédelmi Területen még nincs akkora látogatói létszám, ami teljesen önfenntartóvá tehetné a területet, de mint azt bemutattuk, egy természetvédő nonprofit szervezet az érintett önkormányzatokkal karöltve jelentős fejlesztési eredményeket érhet el. Amennyiben kiaknázzák a benne rejlő további lehetőségeket, turisztikailag egyre vonzóbbá és eladhatóbbá lehet tenni ezt a területet. A már megkezdett fejlesztések jó példát mutatnak a többi hasonló fejlesztési igényt támazstó és hasonló ökoturisztikai potenciállal rendelkező budapesti védett terület számára is.

TENK ANDRÁS

SZIE Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, Gödöllő
tenkandras@freemail.hu

IRODALOM

- ÁDÁM T. 2011: Új tanösvényt adtak át a homoktövis újpesti élőhelyén. www.ujpest.hu/hir/1581/Uj_tanosvenyt_adtak_at_a_homoktovis_ujpesti_elohelyen/ (Letöltés 2013. március 28.)
- Barlangterápia – Szemlő-hegyi-barlang: www.janoskorhaz.hu/barlangterapia-szemlo-hegyi-barlang/ (Letöltés 2013. március 28.)
- BOGNÁR A. L. 2005: Védett természeti értékek a fővárosban. – Főpolgármesteri Hivatal, Budapest. 40 p.
- BORA GY. – KOROMPAI A. (szerk.) 2001: A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza. – Aula Kiadó, Budapest. 428 p.
- CSANÁDY R. A. – KOVÁCS E. (szerk.) 2003: A biológiai sokféleség ösztönzése és közgazdasági értékelése: Útmutató döntéshozók számára – Környezetvédelmi Minisztérium/OECD, Budapest. 196 p.
- Dobogós lett a Szemlő-hegyi-barlang. www.szemlohegyi.atw.hu/ (Letöltés 2013. március 28.)
- DAVID L. (szerk.) – JANCsik A. – RÁTZ T. 2007: Turisztikai erőforrások – A természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása – Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó ZRt., Budapest, 289. p.
- DOMBAY I. – MAGYARY SÁSKA ZS. – LÁSZLÓ P. S. 2008: Ökoturizmus. – Kolozsvári Egyetem Kiadó, Kolozsvár. 158 p.
- Homoktövis. www.hazipatika.com/gyogynovenytar/homoktovis/59 (Letöltés 2013. március 28.)
- HUSZTI ZS. – TENK A. 2010: Szervezetek és kapcsolatok a terület és településfejlesztésben. – In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): A terület és településfejlesztés alapjai II. Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 511 p.
- Kisállat-bemutató a Sas-hegyen. www.sas-hegy.hu/friss_hirek (Letöltés 2013. március 28.)
- KOZÁK L. (szerk.) 2012: Természetvédelmi élőhelykezelés. – Mezőgazda Kiadó, Budapest. 272 p.
- Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Természetvédelmi hivatal 2005: A természetvédelem ökoturisztikai koncepciója – http://www.termeszetvedelem.hu/_user/downloads/okoturizmus/A%20term%E9szet%E9delem%20F6koturisztikai%20koncepti%F3ja%202005.pdf (Letöltés 2013. március 28.)

- LUKÁCS A.–SÁNDOR SZ.–SZILVÁCSKU Zs. (2003): Útmutató helyi jelentőségű természeti értékek védelméhez. Budapest, Magyar Természetvédők Szövetsége – Magyar Madártani Egyesület, www.mtvsz.hu/dynamic/helyived.pdf. 136 p. (Letöltés 2013. március 28.)
- Megújult a Szemlő-hegyi-barlang fogadóépülete. www.aktivpihenes.hu/sajtocikkek_ausztria_magyarorszag_nemetszag/megujult_a_szemlo-hegyi-barlang_fogadoepulete (Letöltés 2013. március 28.)
- MICHALKÓ G. 2007: Magyarország modern turizmusföldrajza. – Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs. 288 p.
- Nagyvárosi vadon (Budapesti vadon). – [www.port.hu/nagyvarosi_vadon_\(budapesti_vadon\)_nagyvarosi_vadon/pls/w/films.film_page?i_film_id=83659](http://www.port.hu/nagyvarosi_vadon_(budapesti_vadon)_nagyvarosi_vadon/pls/w/films.film_page?i_film_id=83659) (Letöltés 2013. március 28.)
- Slow city mozgalom első magyar városa. – www.tudatoslet.hu/index.php/ajanlo/programok-esemenyek/679-slow-city-mozgalom-els-magyar-varosa (Letöltés 2013. március 31.)
- STANDOVÁR T.–PRIMACK, R. 2001: A természetvédelmi biológia alapjai. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 542 p.
- Szemlő-hegyi-barlang: http://dinp.nemzetipark.gov.hu/index.php?pg=menu_1271 (Letöltés 2013. március 28.)
- LEO, T. 1995: NGOs in Cities – An Annotated Bibliography. Intract, Oxford www.intrac.org/data/files/resources/130/OPS-9-NGOS-in-Cities.pdf. 38 p. (Letöltés 2013. március 28.)